HET DOCHTER-VADERPORTRET VAN ANETA BARTOS

‘Al draag ik lingerie, voor mijn vader blijf ik een kind’

Een jonge blonde vrouw met hoog lolita-gehalte en weinig kleren poseert bij een halfnaakte man die haar vader zou kunnen zijn. Het ís ook haar vader. In de reeks ‘Family Portrait’ onderzoekt de Poolse fotografe Aneta Bartos hun band, met beelden vol seksuele spanning, maar vooral nostalgie naar de onschuld van de kindertijd. ‘Mijn vader liep altijd rond in zijn Speedo, dat had niks met seks te maken.’

Jozefien Van Beek

In de Antwerpse Tommy Simoens-galerie sluit Aneta Bartos *Family Portrait 2015-2018* af met een video die de tederheid tussen vader en dochter mooi weergeeft. In een ontroerende scène zingt zij met hoge stem een Pools liedje. Ze gaat op zijn schoot zitten, hij houdt haar vast om haar middel. Tegelijk worden de tedere gebaren dubbelzinnig. Is het wel oké dat vader en dochter op die manier met elkaar omgaan, dat een dochter zich expliciet als seksueel wezen toont bij haar vader? Of is het allemaal *in the eye of the beholder*?

‘Mijn ouders hadden een heel gezonde manier van omgaan met het lichaam’, zegt Aneta Bartos. ‘Hoewel ik in een streng katholieke gemeenschap ben grootgebracht waarin het lichaam werd gezien als bron van schaamte en schuld, deden mijn ouders gewoon hun eigen ding.’

‘Mijn vader groeide net als ik op in Tomaszów Mazowiecki, maar ik vertrok naar New York op mijn zestiende en hij bleef zijn hele leven in Polen. Hij werd gevormd door de katholieke cultuur en het communistische regime. Maar zo lang als ik me kan herinneren, deed hij aan bodybuilding. Hij pronkte altijd met zijn lichaam, paradeerde door de straten. Thuis liep hij rond in zijn minuscule Speedo en mijn moeder lag topless in de tuin te zonnen. Voor ons was het lichaam niet pervers, het had zelfs niets met seks te maken. In die dualiteit ben ik opgegroeid. Ons huishouden versus de buitenwereld. Al dacht ik er toen niet zo veel over na, het was gewoon hoe het was.’

Naakte lichamen mogen voor u dan vanzelfsprekend zijn, met uw foto’s daagt u de kijker toch uit?

‘Klopt. Daar ben ik me van bewust. Er is bijvoorbeeld een foto waarop ik in mijn ondergoed op mijn buik op de sofa lig te lezen. Jonge meisjes zijn van nature vaak flirterig, zonder het te beseffen. Voor een kind is het normaal, maar ik wéét wel dat een volwassen vrouw in die houding anders wordt bekeken.’

‘Een ander voorbeeld is de foto waarop we een ijsje eten. Er is wat gesmolten ijs op mijn blote buik gedrupt. Verschillende mensen zijn me gechoqueerd komen zeggen dat het eruitziet als sperma. Terwijl die foto de meest spontane is van de hele reeks! In de zomer eet iedereén ijs. We waren aan het meer, er was een ijskar, dus we kochten ijsjes en ik nam snel een paar foto’s. Nu wist ik zelf wel hoe het er zou uitzien, maar mijn vader is er zich totáál niet van bewust dat sommige dingen seksueel geïnterpreteerd zouden kunnen worden.’

Op een ander beeld heeft hij een appel vast. Moeilijk om daar níét de erfzonde in te zien.

‘Ook dat beeld is toevallig ontstaan. We waren in de tuin van mijn oma. Hij raapte een appel op en begon ervan te eten, dus ik stelde snel mijn camera op en sprong in beeld. Ik stond er zelf niet zo bij stil, maar toen ik er achteraf naar keek, zag ik hoe symbolisch beladen de foto is: de boom, de appel. De meeste beelden ontstaan per toeval. Spontaniteit en vrijheid speelden een grote rol in dit project.’

Dit familieportret groeide uit de reeks ‘Dad’, waarin uw vader zijn gespierde lichaam showde.

‘Toen hij 68 werd, vroeg hij me om zijn lichaam te fotograferen voordat het zou aftakelen. Voor hem was het heel belangrijk dat ik hem zou vereeuwigen voor hij 70 werd, hij geloofde dat het dan ineens zou instorten.’

ANETA BARTOS

‘Ik bezoek hem één keer per jaar. En omdat hij me vroeg om hem te fotograferen, begon ik na te denken en kwamen er plots herinneringen boven aan mijn kindertijd. Hij heeft me in zijn eentje opgevoed van mijn achtste tot mijn zestiende. Ik denk er graag aan terug, vooral aan de zomers. Mooie natuur, zwemmen in het meer. Om dat in de foto’s te verwerken, heb ik ze genomen vanuit het perspectief van een jong kind, met hem als een sterke, liefdevolle vader.’

‘Toen de reeks *Dad* af was, wilde ik het thema nog niet loslaten. In 2015 maakte ik de laatste beelden voor dat project en nam ik een foto van hem en mij in de spiegel, als een experiment. Dat was de eerste waar we allebei op staan. Toen ik hem op Instagram postte, kwam er ongelooflijk veel reactie op. Dat gaf me de kracht om ermee door te gaan, om de vader-dochterrelatie te onderzoeken.’

‘Omdat hij altijd alleen zijn Speedo draagt, vroeg ik me af hoe ik me als dochter moest presenteren. Gewoon kleren dragen zou er raar uitzien, dus het was logisch om zo weinig mogelijk aan te trekken. Maar wel vanuit het perspectief van een jong kind. De focus verschoof dus van een sterke, ouder wordende man en zijn wanhopige pogingen om de tijd te doen stilstaan, naar nostalgie en dromerige herinneringen aan mijn kindertijd. De pure vreugde ervan, maar ook de complexiteit van het opgroeien.’

Complex was het inderdaad. Uw moeder verhuisde naar New York toen u acht was. Hoe was dat voor u?

‘Omdat mijn vader beide ouderrollen opnam, voelde ik haar afwezigheid niet zo. Ik denk dat het niet veel effect op mij heeft gehad. Ze waren geen goed koppel, er waren permanent spanningen, ruzies en chaos. Toen ze vertrok, was dat op een rare manier rustgevend en aangenaam.’

‘Ik weet dat het niet de gangbare manier van opgroeien is, maar voor mij was het normaal. Ik vond het prima. Mijn kindertijd was fantastisch.’

Waarom verhuisde u als zestienjarige naar New York?

‘Ik ging op bezoek bij mijn moeder, het was niet de bedoeling om te blijven. Na acht jaar had ze eindelijk een greencard en konden we haar voor het eerst opzoeken. Ik was een kind toen ze vertrok en zestien toen ik haar terugzag. Ze heeft er alles aan gedaan om me daar te houden. Mijn vader was er kapot van.’

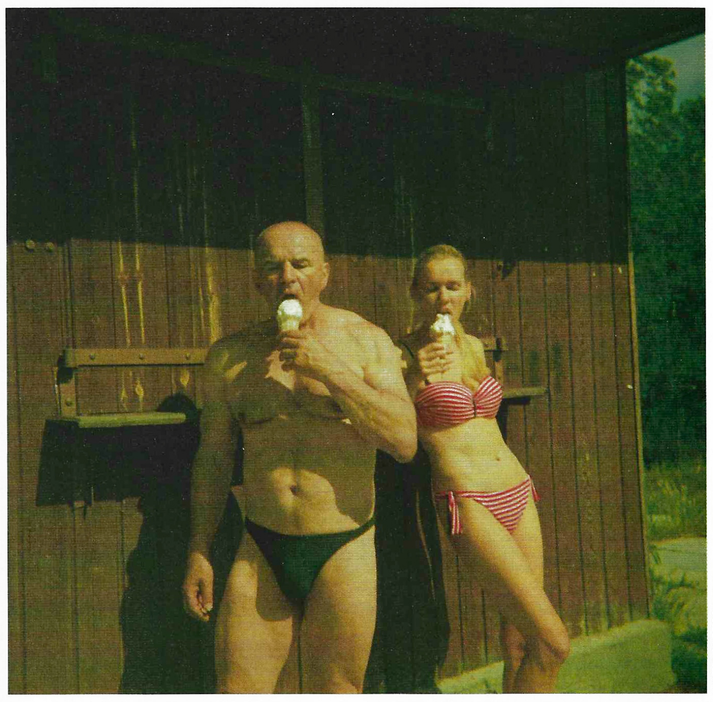

ANETA BARTOS

‘De focus ligt op de vreugde van mijn kindertijd, maar ook op de complexiteit van het opgroeien.’

‘Heel eventjes heb ik bij mijn moeder gewoond, maar dat ging totaal niet, dus ik ben alleen gaan wonen. Het was moeilijk. Ik hield niet van New York, ik haatte de cultuur. Ik wilde terug naar Polen, maar mijn moeder regelde een kamer voor mij in een klein conservatief stadje in de buurt van New York, waardoor de cultuurschok niet meer zo dramatisch groot was. Daar ging ik naar de middelbare school en paste ik me beetje bij beetje aan. Al bleef het zwaar. Ik heb me drie jaar lang miserabel gevoeld. Om de een of andere reden besloot ik toch te blijven. Mensen rondom me zeiden dat het beter was voor mijn toekomst om in Amerika te wonen.’

‘Achteraf gezien heeft mijn moeder een zeer goede invloed op me gehad. Ze is heel open en ruimdenkend, totaal niet controlerend of veroordelend. Ik mocht alleen gaan wonen, ze liet me mijn eigen fouten maken. Als ik bij mijn vader in Polen was gebleven, had ik het heel moeilijk gehad, denk ik.’

Hoezo?

‘Ik was altijd al rebels, en toen ik een kind was, vond hij dat prima. Maar toen ik een tiener werd en geïnteresseerd raakte in jongens, werd hij wat controlerender en beschermender. Ik hing vaak rond in de gymzaal van mijn vader. Er waren altijd jongens aan het trainen, meestal in hun ondergoed. Ideaal voor een jong meisje. *Cute cute cute. (lacht)* Ik trainde er ook en was van nature heel atletisch. Met push-ups kon ik eindeloos doorgaan, de jongens waren onder de indruk. Heel leuk was dat.’

‘Ik ben weggegaan toen ik zestien was en ik denk dat mijn vader me nog steeds zo ziet, als een zestienjarige. Het kan me soms furieus maken dat hij me niet ziet als de volwassen vrouw die ik ben. Ook dat zit in het project. Het is bijna grappig hoe onwetend hij is. Ik mag lingerie dragen of een minuscule bikini, voor hem blijf ik een kind.’

Op één foto hangt u op de achtergrond aan een boom, als een kind dat roept: papa, kijk naar mij! Maar hij heeft helemaal geen aandacht voor u.

‘Veel mensen zien die foto zo, maar eigenlijk gebeurde het omgekeerde. Mijn vader is enorm attent. Maar als kind wilde ik afstand houden om mijn onafhankelijkheid te tonen. Ik had niet zoveel aandacht nodig. Mijn vader zegt me dat ik heel ondeugend en autonoom was. Ik ben altijd een beetje een loner geweest. Toen ik drie jaar was, wilde hij mijn schoenveters strikken. Mocht niet. Ik wilde het zélf doen.’

‘Ook hij zit in zijn eigen wereldje en heeft altijd dingen gedaan die anderen misschien niet zo normaal vinden. Misschien heb ik dat van hem geërfd. Die onafhankelijkheid en afstand wilde ik behouden op beeld, dus op alle foto’s doen we ons eigen ding.’

Soms zijn jullie wél samen. Jullie staan bijvoorbeeld hand in hand – deze keer met zedige kleren aan – voor een kerk.

‘Ik alludeer daarmee op mijn katholieke opvoeding. De foto die in de tentoonstelling op dat beeld volgt, is een close-up waarin veel verdriet en spijt zitten, als een vooruitblik op een tijd waarin hij er niet meer zal zijn. Ik fotografeerde hem in de spiegel, achter mij, alsof hij triestig is dat hij niet meer in hetzelfde plan staat. Niet meer op het voorplan ook. Het is waarschijnlijk de droevigste foto die ik ooit heb genomen. Hij ziet er niet jong uit. Dat zal hij niet graag zien.’

> ‘Jonge meisjes zijn van nature vaak flirterig, zonder het te beseffen. Voor een kind is het normaal, maar ik wéét wel dat een volwassen vrouw in die houding anders wordt bekeken’

‘Intussen is hij 73. Zijn lichaam ziet er nog steeds veel beter uit dan dat van leeftijdsgenoten, maar zijn geest is veranderd. Hij is zich ervan bewust dat de tijd vluchtig is en dat hij steeds dichter bij het einde van zijn leven komt. Dat besef maakte hem een tijd geleden depressief. Hij focust zo sterk op zijn fysiek dat hij niet om kan met het ouder worden. Hij kan het niet aan dat zijn lichaam, dat iedereen altijd zo bewonderde, verandert en aftakelt. Het verlamt hem. Eerst wilde ik de strijd van het verouderen niet vastleggen, maar ik kon niet anders. Het is te belangrijk.’

‘Dus ik heb het verouderen, de cyclus van het leven, in mijn werk gesymboliseerd door de elementen. Aarde, lucht, water en vuur. En de geest. Want energie gaat nooit verloren. We moeten het materiële, het stoffelijke, loslaten en focussen op iets anders, iets hogers. Die spiritualiteit probeerde ik in mijn beelden te stoppen, en zeker in de video. Maar niet te opzichtig.’

Sprak u daar met uw vader over?

‘Ik heb het geprobeerd, maar hij luistert niet. Hij zegt alleen maar: we zullen zien hoe jij je voelt wanneer je zeventig wordt. Dit project maakte me enorm bewust van mijn eigen sterfelijkheid. Ik ben niet alleen bang voor de veranderingen die hij doormaakt, ik word zelf ook ouder. Dat is best angstaanjagend. Ik zoek antwoorden in spiritualiteit en natuur.’

‘Op dit moment gaat het niet zo goed met zijn gezondheid, maar binnenkort komt mijn vader in Antwerpen naar de tentoonstelling kijken. Toen ik met *Family Portrait* begon, was hij extreem narcistisch: zolang hij er goed uitzag, vond hij het een goede foto. Maar onlangs begon hij zich ongemakkelijk te voelen omdat zijn lichaam er niet meer uitziet zoals vroeger. De laatste keer dat ik hem ging fotograferen, zei ik hem dat we niet meer de bodybuilderposes van in het begin zouden gebruiken. Hij was in de war en zei: “Als de foto’s niet over mijn lichaam gaan, waarover dan wel?” Daar schrok ik van. Ze gaan over onze relatie! Hij begreep er helemaal niets van.’

Vindt u dat erg?

‘Nee hoor. Ik wil vooral dat hij gelukkig is. En omgekeerd wil hij dat ik blij ben. Hij zou alles doen voor mij.’

‘Het is altijd intens geweest tussen ons. Mijn vriend heeft me met dit project geholpen en hij zegt dat er elektriciteit in de lucht hangt, telkens als mijn vader en ik in dezelfde kamer zijn. Je weet nooit op voorhand of we ruzie gaan maken of elkaar zullen knuffelen. Van 2015 tot 2018 heb ik mijn vader elke zomer gefotografeerd, en als ik nadien weer thuiskwam, was ik totaal uitgeput. Van elke fotoshoot moest ik ongeveer een jaar bekomen. Het is tijd om dit project af te ronden.’

Family Portrait 2015-2018, Aneta Bartos, tot 28/4 in Tommy Simoens Art Gallery, Antwerpen